

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Teresy Kudyby pt. „Dzieje przemysłu wapienniczego i cementowego na Śląsku Opolskim od XIX wieku do czasów najnowszych” (331 stron)

Już na wstępie niniejszej recenzji należy zauważyć, że praca doktorska mgr Teresy Kudyby pt. „Dzieje przemysłu wapienniczego i cementowego na Śląsku Opolskim od XIX wieku do czasów najnowszych” jest nie tylko oryginalną rozprawą, ale wyjątkową zarówno co do swojej merytorycznej zawartości jak i sposobu jej zaprezentowania. Stanowi ona niezwykle istotny wkład do badań nad historią gospodarczą Prus, Niemiec i Polski, ale przede wszystkim samej Opolszczyzny.

Zakres chronologiczny opracowania obejmuje zasadniczo dwa ostatnie stulecia – od połowy XIX do początków XXI w. – jednak autorka przywołuje także wcześniejsze okresy i daty, istotne dla uporządkowania i zrozumienia źródeł zaistniałego fenomenu skoncentrowania na jednym, stosunkowo niewielkim obszarze tak licznych wapienników i fabryk cementu oraz powiązaną z nimi infrastrukturę komunikacyjną, przemysłową, handlową, administracyjną i mieszkaniową. Zasięg terytorialny pracy obejmuje Śląsk Opolski, który - historycznie i geograficznie stanowiący zachodnią część Górnego Śląska – znalazł się w granicach państwa niemieckiego, po podziale Śląska w 1922 r.

Praca składa się z czterech rozdziałów, które poprzedza wstęp, a zamyka zakończenie, po którym następuje spis tabel, bibliografia oraz streszczenie (w języku polskim, angielskim i niemieckim). Do pracy dołączony jest aneks zawierający materiał ilustrujący tekst rozprawy.

We wstępie Autorka wskazuje na motywy, które skłoniły ją do napisania dysertacji, informuje o celu swojego przedsięwzięcia oraz definiuje zakres geograficzny i chronologiczny swojej rozprawy. Opisuje zastosowane metody badawcze, charakteryzuje literaturę odnoszącą się do problematyki podjętej w pracy i jej podstawę źródłową, a następnie prezentuje strukturę rozprawy. Bardzo bogata i zróżnicowana podstawa materiałowa niniejszej rozprawy zasługuje na szczególną uwagę. Obejmuje ona nie tylko literaturę przedmiotu, ale – co dla badań historycznych bardzo ważne – materiały archiwalne dotychczas w ogóle nie wykorzystywane, a także źródła o charakterze narracyjnym, takie jak wspomnienia, relacje i wywiady. Niewątpliwie, w tym ostatnim przypadku duże znaczenie miało dotychczasowe ogromne, zawodowe doświadczenie Doktorantki, pracującej jako reportażystka i dokumentalistka. Autorka wykorzystwała w swoich badaniach zarówno prasę lokalną, jak i pochodzącą spoza

Śląska. Fachowa prasa, zwłaszcza tytuły związane z poszczególnymi przedsiębiorstwami, stanowią niezwykle ważne źródło informacji. Artykuły prasowe, a także unikatowe prace badawcze dotyczące m. in. geologii i historii przemysłu Górnego Śląska Autorka odnajdywała w bibliotekach cyfrowych. Szczególnie interesujące stały się udostępnione w archiwach cyfrowych opracowania biografii Żydów, którzy od pokoleń zamieszkiwali Śląsk, byli pionierami handlu i przemysłu cementowo-wapienniczego. Dużą nowością jest wykorzystanie w badaniach historycznych odkryć terenowych.

Analizując strukturę opracowania można wydzielić trzy osobne części. Rozdział pierwszy został poświęcony przemysłowi wapienniczemu na Śląsku Opolskim, rozdział drugi i trzeci to opisy odnoszące się do przemysłu cementowego, natomiast ostatni z rozdziałów zawiera szereg postulatów i możliwości wykorzystania opolskiego dziedzictwa wapienniczocementowego pod względem ekologicznym, naukowym i kulturalnym.

Rozdział pierwszy zatytułowany „Przemysł wapienniczy na Śląsku Opolskim od XIX do XXI w.” zawiera informacje odnoszące się do struktury geologicznej Śląska Opolskiego, wskazując na występowanie złóż margli i wapieni. Rozdział ten, mający charakter historycznego wprowadzenia do zasadniczych kwestii, prezentuje rozmieszczenie opolskich wapienników w okresie do 1945 r. oraz po II wojnie światowej. W pierwszym z tych okresów Autorka wymienia takie ośrodki jak: Tarnów Opolski i Kamień Śląski, Gogolin, Zakrzów, Otmęt, Góraždze, Strzelce Opolskie, Szymiszów oraz opolski okręg wapienniczy. Dalej przedstawia historię ich powstawania, rozmieszczenie oraz zasady działania dawnych pieców szybowych i kręgowych. Historię przemysłu wapienniczego po II wojnie światowej Autorka rozpoczyna od prezentacji poszczególnych ośrodków (rejon Strzelec Opolskich, Tarnowa Opolskiego, Opolski Kombinat Cementowo -Wapienniczy, Śląskie Zakłady Przemysłu Wapienniczego im. Teodora Kulika w Tarnowie Opolskim, Przemysł wapienniczy w Gogolinie i Góraždzach, Zakłady Wapiennicze Lhoist S.A.). Końcowa część tego rozdziału zawiera opis typów pieców stosowanych w opolskim przemyśle wapienniczym po 1945 r. (piece szybowe typu „25T”, piec szybowy typu „Säger”, piece szybowe typu 100A, 100B, 100C, piec typu Maerz. piec typu Gopex). Ten rozdział oraz następny są najdłuższymi fragmentami całej pracy.

Rozdział drugi został poświęcony przemysłowi cementowemu na Opolszczyźnie w okresie do 1945 r. Na ten rozdział składają się dwie części. Pierwsza z nich ogólnie charakteryzuje historię przemysłu cementowego na świecie i na ziemiach polskich. Odnajdujemy tutaj informacje odnoszące się do początków światowego przemysłu cementowego w XIX w.; rodzajów cementów i procesów ich wytwarzania. Autorka zaprezentowała światowych pionierów produkcji cementu portlandzkiego, a w tym badaczy,

wynalazców i producentów. Następnie scharakteryzowała początki produkcji cementu portlandzkiego na ziemiach polskich w zaborze rosyjskim, pruskim i austriackim. Z tego rozdziału dowiadujemy się także, że pierwszą fabrykę cementu portlandzkiego na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim założył ministerialny radca stanu, Jan Ciechanowski w 1857 r. Zlokalizowana w Królestwie Polskim, była przez szereg lat jedyną cementownią, działającą na terenie zaboru rosyjskiego. Następnie wspomniane zostały pierwsze fabryki cementu portlandzkiego na ziemiach polskich pod zaborami pruskim i austriackim w XIX w. oraz ich funkcjonowanie w latach kryzysów, wojen, odbudowy i rozwoju polskiego cementownictwa XX w.

W drugiej części tego rozdziału Doktorantka skupiła się na dziejach przemysłu cementowego na Śląsku Opolskim. Można tutaj przeczytać o początkach tej gałęzi przemysłu w XIX wieku, na tle dokonujących się tutaj przemian industrialnych, wkomponowanych w proces rewolucji przemysłowej, sięgających jeszcze wieku XVIII. Prezentując początki nowoczesnego przemysłu cementowego w rejencji opolskiej wskazano lokalizacje historycznych opolskich fabryk cementu – w większości już nieistniejących – oraz sylwetki inwestorów, którzy stali się pionierami inwestycji w tym regionie. Pokazano przykłady wybranych realizacji architektonicznych, w powstaniu których wykorzystano opolski Portland cement. Po przeprowadzeniu ogólnej charakterystyki opolskich cementowni w XIX i w pierwszej połowie XX w. (m.in. lokalizacja, rok założenia, wielkość produkcji, wysokość kapitału założycielskiego oraz kapitału w kolejnych latach) następuje szczegółowa charakterystyka poszczególnych przedsiębiorstw (Fabryka Cementu Portlandzkiego w Opolu, Fabryka Pringsheima w Nowej Wsi Królewskiej, Śląskie Towarzystwo Akcyjne dla Produkcji Cementu Portlandzkiego, Groszowice k. Opola, Fabryka Cementu Portlandzkiego w Opolu, Fabryka „E. Tillgner” w Szymiszowie, Górnosląskie Zakłady Cementu Portlandzkiego i Wapna, Towarzystwo Akcyjne, Strzelce Opolskie, Gogolińsko-Górażdżańska Fabryka w Nowej Wsi Królewskiej koło Opola, „Silesia” Nowa Opolska Fabryka Cementu Portlandzkiego Towarzystwo Akcyjne, Fabryka Cementu Portlandzkiego „Miasto Opole”, Opolsko-Wróblińska Fabryka Cementu Portlandzkiego Towarzystwo Akcyjne).

Rozdział trzeci przedstawia losy cementowni na Śląsku Opolskim w okresie od zakończenia II wojny światowej aż do początku obecnego wieku. Także i on dzieli się na dwie wyraźnie zarysowane części. Pierwsze trzy punkty dotyczą sytuacji pomiędzy 1945 r. a 1989, zaś kolejne odnoszą się do przemian w cementowaniach śląskich w okresie transformacji społeczno-ekonomicznej. Kilkustronicowy pierwszy punkt charakteryzuje sytuację w przemyśle Śląska Opolskiego po wkroczeniu tutaj Armii Czerwonej. Doktorantka opisała

działania dewastacyjne prowadzone przez Rosjan i próby ocalania infrastruktury cementowni przez Polaków. Kolejne punkty prezentują odbudowę cementowni Groszowice, Piast, Bolko, Odra oraz powstanie nowych obiektów - Strzelce Opolskie i GóraŹdŹe. Punkty czwarty i piąty tego rozdziału charakteryzują trudny proces prywatyzacji zakładów cementowych i ostateczne skutki procesu transformacji. Znalazły się tutaj kwestie dotyczące restrukturyzacji przedsiębiorstw oraz trudności z jakimi się zmagaly podczas procesu związanego z przechodzenia do systemu wolnorynkowego.

Ostatni rozdział w swojej treści odbiega od rozdziałów wcześniejszych. Doktorantka zwraca w nim uwagę na straty jakie poniosła lokalna społeczność przez „zapomnienie” na tak długi okres historii i spuścizny wiąŹacej się z funkcjonowaniem cementowni na Śląsku Opolskim. Jednocześnie wskazuje na korzyści jakie stwarza ta spuścizna dla badań naukowych, działań edukacyjnych, turystyki i rekreacji. Postuluje takŹe powołanie muzealnych jednostek zachowujących pamięć o dziedzictwie przemysłowym Opolszczyzny.

W Zakończeniu, podsumowując swoje badania, Doktorantka ponownie wróciła do swojego postulat utworzenia w regionie instytucji, spełniającej połączone funkcje muzealne i naukowo-badawcze w ramach Muzeum Przemysłu Cementowo-Wapienniczego Śląska Opolskiego i Muzeum Historii Naturalnej. Jak pisze: „Najistotniejsze jest, aby upamiętnione zostało godnie dziedzictwo kultury przemysłowej regionu Śląska Opolskiego w pojęciu szerszym – dawnej rejencji opolskiej oraz uhonorowanie ludzi, którzy tę spuściznę po sobie zostawili dla dobrostanu następnych pokoleń. Podkreślam, iż nie powinno się ograniczać tej instytucji do skromnego i symbolicznego wymiaru *Muzeum* czy *Centrum Cementu*, tworzonego zaledwie w obszarze miasta Opola, co zostało wpisane w ramy gminnego programu rewitalizacji. Jedynie przedstawienie wielowiekowych tradycji wapiennictwa i cementownictwa Śląska Opolskiego, takŹe w nawiązaniu do szerszego ujęcia w ramach dawnej rejencji opolskiej oraz w kontekstach przemysłów towarzyszących (m. in. kolej, Źegluga, energetyka), miałoby rzeczywiŹcie w pełni wartość edukacyjną, służącą teŹ zachowaniu dla przyszłych pokoleń obrazu cennego – a odkrytego na nowo – dziedzictwa przemysłowego regionu” (s. 26-27).

Historia przemysłu materiałów budowlanych, a w przypadku recenzowanej rozprawy przemysłu wapienniczego i cementowego, cieszy się znacznie mniejszym zainteresowaniem badaczy niŹ np. przemysł cięŹki, czy teŹ górnictwo. Jednocześnie wiadomo, jak ogromne znaczenie ma ta branŹa zarówno dla gospodarki jaki i dla społeczeństwa. Bogate naturalne pokłady surowca na Śląsku Opolskim sprawily, Źe juŹ w XIX w. przedsiębiorcy dostrzegli ogromne moŹliwości powstania, a następnie rozwoju przemysłu wapienniczego i

cementowego. Zarówno w XIX stuleciu jak i w okresie międzywojennym, pomimo wielu trudności i uwarunkowań, przemysł wapienniczo-cementowy nie tylko stanowił istotny element sektora przemysłowego Śląska Opolskiego, ale odgrywał ogromną rolę w rozwoju regionu. Sytuacja tej gałęzi przemysłu, tak jak i całej gospodarki, diametralnie zmieniła się po II wojnie światowej, gdy kraj nasz znalazł się w gospodarczym, centralnie planowanym systemie nakazowo-rozdzielczym, wzorowanym na rozwiązaniach sowieckich. Dodatkowo Śląsk Opolski został potraktowany przez wkraczające oddziały sowieckie jako zdobyczny niemiecki teren, co skutkowało dewastacją i grabieżami. Po wysiedleniu dotychczasowych mieszkańców, czyli ludności niemieckiej, polityka władz komunistycznych dążyła za wszelką cenę do wymazania ze świadomości Polaków przybywających na Opolszczyznę wszelkich faktów odnoszących się do przynależności tego obszaru do Prus i państwa niemieckiego. Tym samym historia oraz pamięć o ludziach ją tworzących stopniowo ulegały zapomnieniu.

Z drugiej strony odbudowa kraju po zniszczeniach wojennych zmuszała władze do rozwoju przemysłu cementowo-budowlanego. Cementownie więc mogły się rozwijać, powstawały nowe, ale do ich funkcjonowania potrzebne były nowe kadry. Z kolej po upadku komunizmu i w wyniku procesów transformacji gospodarczej rozpoczęło się wygaszanie produkcji w poszczególnych zakładach, wreszcie ich likwidacja, a nawet wyburzanie całej struktury postindustrialnej. Wobec tak skomplikowanych i różnorodnych uwarunkowań ekonomiczno-politycznych i społecznych ukazanie przez Doktorantkę tak wielu aspektów gospodarczych jak i pozagospodarczych działalności zakładów przemysłu wapienniczego i cementowego na Śląsku Opolskim w analizowanym okresie zasługuje na ogromny szacunek. Wobec prawie całkowitej próżni w badaniach historycznych poświęconych temu zagadnieniu wybór tematu recenzowanej dysertacji jest nie tylko w pełni uzasadniony, ale zmusza czytelnika do wyrażenia Doktorantce uznania.

Przeprowadzona we wstępie analiza podstawy źródłowej świadczy o wyjątkowej dociekliwości Autorki. Nie często się zdarza, aby doktorant tak rzetelnie podchodził do swojej misji, starając się dotrzeć do materiałów o bardzo różnej proveniencji. Jak wyżej wspomniano dla historyka szczególne znaczenie mają materiały archiwalne oraz opracowania, które należy traktować jako źródła pochodzące z badanej epoki. Wykorzystanie tych materiałów daje historykowi ogromną satysfakcję. Autorka wymienia zasadnicze tytuły publikacji, które dotychczas się pojawiły odnośnie do badanego problemu, słusznie wskazując na brak całościowego opracowania ukazującego drogi, stan i etapy rozwoju przemysłu cementowego na Opolszczyźnie. Doktorantka zwraca uwagę, że niejednokrotnie mamy do czynienia z opracowaniami amatorskimi osób, które były zaangażowani w rozwój i funkcjonowanie

przemysłu materiałów budowlanych, co czasami skutkowało brakiem odpowiedniego warsztatu badawczego.

Autorka przeprowadziła bardzo wnikliwą analizę dotychczasowego stanu badań. W tym kontekście zwraca uwagę na niezwykle ciekawy, szerszej nieznany fakt poważnego zapóźnienia tych badań w powojennej Polsce, podyktowany przede wszystkim względami politycznymi. Zagadnienia historyczne o dawnych wapiennikach i cementowniach opolskich przez wiele lat nie były podejmowane w badaniach prowadzonych na wyższych uczelniach czy w instytucjach badawczych i w muzeach Śląska Opolskiego. Decydowała o tym antyniemiecka propaganda i niechęć do przypominania dziejów tego regionu przez komunistyczne władze. Starano się wymazać pamięć o budowniczych i właścicielach przedwojennych cementowni opolskich, uważając ich za Niemców, ale jak wykazała Autorka, tak naprawdę byli niemieckimi Żydami, których majątki zostały przejęte przez hitlerowskie Niemcy, a po wojnie, już jako mienie ponemieckie, przez komunistyczne władze Polska.

Bardzo ważnym elementem analizy wykorzystanej literatury jest jej twórcza krytyka przeprowadzona przez Doktorantkę. Wskazuje Ona na nie tylko na pojawiające się w opracowaniach błędy, ale także na ich powielanie przez kolejnych autorów. Słusznie zwraca uwagę na fakt, że w wielu opracowaniach dotyczących Śląska Opolskiego albo w ogóle nie wspomniano o opolskich wapiennikach i cementowniach i znajdujących się tutaj pokładach wapiennych, albo pomijano szereg ważnych informacji lub też były one błędne. Takie krytyczne podejście do wykorzystywanej literatury świadczy o dojrzałości badawczej doktorantki, dociekającej prawdy, konfrontującej źródła, a nie zadawalającej się ustaleniami innych badaczy. W kontekście prowadzonej kwerendy bardzo ciekawym aspektem jest pozyskanie zapalonych pasjonatów pomagających zbierać materiały, pomijanych dotychczas przez zawodowych historyków i fachowców z innych dziedzin. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na zastosowaną przez Panią Kutybę metodę historyczno-terenową. Analizując historię przemysłu cementowego Autorka przeprowadziła analizę porównawczą starych map, planów i rycin i konfrontowała jej wyniki ze zdjęciami wykonanymi przy użyciu drona. Sięgnęła po mapy będące w posiadaniu Zakładów Wykonawstwa Sieci Energetycznych w Opolu w celu ustalenia przebiegu dawnej infrastruktury cementowniczej oraz logistyki transportowej Opola. Przeprowadziła wiele podróży studyjnych i uczestniczyła w międzynarodowych konferencji naukowych dotyczących historii bardzo wiele gałęzi przemysłu (m.in. odlewnictwa żeliwa, kopalń cynku, ołowiu, węgla). Współpracowała z polskimi i niemieckimi specjalistami z tych dziedzin, dzięki czemu pozyskiwała zupełnie

unikatowe materiały. Co więcej, sama korzystając z aukcji internetowych dokonywała zakupów unikatowych artefaktów przydatnych w jej badaniach.

Jednak Doktorantka na tym nie poprzestała sięgając po opracowania odnoszących się do zagadnień geologicznych oraz technicznych, co z pewnością wymagało wcześniejszego przygotowania merytorycznego. Należy także podkreślić, że znaczna część XIX-wiecznych wykorzystanych źródeł, niezwykle istotne dla niniejszej pracy, pisany była w języku niemieckim. Tak więc tłumaczenie tych materiałów z języka niemieckiego na język polski wymagało dodatkowego nakładu pracy i czasu, co także należy docenić.

Opracowanie historii zakładów przemysłu wapienniczego i cementowego na Opolszczyźnie przyciąga szczególną uwagę czytelnika zainteresowanego historią gospodarczą, a w szczególności przemysłu budowlanego. Rozprawa nie jest tylko prostym wypełnieniem luki w dotychczasowym stanie badań. Otrzymaliśmy pracę wyjątkowo wartościową, bez wątplenia pozytywnie wpisującą się w ciąg badań, zarówno nad ekonomicznymi, ale również pozagospodarczymi (w tym społecznymi) aspektami funkcjonowania tej gałęzi produkcji. Potrzeba uporządkowania dotychczasowego stanu wiedzy, ale przede wszystkim próba szerszego ukazania stanu fabrycznego przemysłu cementowego na Opolszczyźnie zasługują na pochwałę. Prezentując zakłady jeszcze istniejące, ale przede wszystkim te, które przeszły już do historii, Autorka szczegółowo opisała sytuację i zmiany w ich funkcjonowaniu w całkowicie odmiennych uwarunkowaniach ekonomicznych i politycznych (wiek XIX i początek XX, okres rządów hitlerowskich, Polska w okresie komunistycznym, sytuacja po transformacji ekonomicznej na przełomie lat 80. i 90. XX w.). Praca jest doskonałym, a zarazem bardzo ważnym punktem wyjścia do dalszych, szczegółowych i wielokierunkowych badań nad tymi zagadnieniami w skali całego kraju. Ważnym uzupełnieniem pracy jest bogaty materiał statystyczny zestawiony w tabelach oraz wykazy przedsiębiorstw przemysłu cementowego. Niezwykle cennym uzupełnieniem prowadzonej narracji jest aneks zawierający materiały ilustracyjne. Czytelnik odnajduje w nim zarówno fotografie opisywanych obiektów (starych i współczesnych), fotografie kamieniołomów, mapy i plany cementowni, portrety osób związanych z przemysłem cementowym oraz zdjęcia obiektów powstałych z materiałów wyprodukowanych na Śląsku Opolskim.

Praca zawiera opisy techniczne np. konstrukcji pieców. Odnajdujemy tutaj wyjaśnienia wielu pojęć z zakresu techniki i geologii. Pomimo występujących zagadnień zazwyczaj nieznanymi historykowi, rozprawę czyta się bardzo dobrze gdyż, została napisana bardzo poprawnie od strony językowej.

Niezależnie od zasadniczej warstwy merytorycznej, którą odzwierciedla tytuł, niezwykle ciekawa jest także przeprowadzona przez Autorkę analiza polityki władz polskich wobec pamięci o dziejach Opolszczyzny i skutkach tych działań m.in. dla badań historycznych. Chodzi więc o silne oddziaływania polityczne, które utrudniały, a nawet uniemożliwiały podejmowanie prac badawczych dotyczących materii dziedzictwa przemysłowego miasta i regionu. Dla historyka jest to bardzo ciekawe spostrzeżenie, że obecnie w powszechnej świadomości opolan niemal nie istnieje poczucie historycznej i gospodarczej jedności dawnej rejencji opolskiej, a wprost przeciwnie, podkreślano odrębność województw opolskiego i śląskiego. Takie podejście skutkowało m.in. brakiem opracowań z zakresu historii gospodarczej, które by obejmowały cały obszar dawnej rejencji opolskiej.

Wyjątkowo zdarza się, aby praca doktorska zawierała także postulaty podjęcia nie tylko dalszych prac badawczych, ale wielu innych działań natury organizacyjnej, mających na celu zachowanie dziedzictwa regionu dla przyszłych pokoleń. A tak właśnie jest w przypadku recenzowanej dysertacji. Co do postulatu kontynuowania prac badawczych Doktorantka stwierdza: „Niniejsze opracowanie dziejów przemysłu cementowo-wapienniczego na Śląsku Opolskim od XIX w. do współczesności stanowi pierwsze naukowe wypełnienie wyrazistej luki w tym zakresie w historiografii gospodarczej województwa opolskiego, ale jest zaledwie zaczątkiem dalszych prac, wymagających pogłębionych badań w obszarze zasygnalizowanych tu problemów przez interdyscyplinarne i międzynarodowe zespoły naukowe, które należałoby powołać w tym celu” (s.9). Ale na tym nie kończy listy swoich postulatów. Wykazuje, że wieloletnie kwerendy biblioteczne i archiwalne, nasuwają wniosek, iż w Opolu nie rozpoczęto dotąd w żadnej formie procesu rzetelnego dokumentowania ośrodków przemysłu cementowego, pomimo iż miasto należy uznać za silne centrum europejskiego przemysłu cementowo-wapienniczego. Charakteryzując ostatni rozdział swoje pracy tak pisze: „...ukazane zostały kamieniołomy opolskie jako przestrzeń światowej rangi odkryć naukowych na przełomie stuleci, także ich współczesna rola w edukacji regionalnej, promocji regionu i rekreacji. Mowa tu przede wszystkim o *Juraparku* w Krasiejowie, miejscu odkryć i badań paleontologicznych, o kopalni przy cementowni *Odra*, gdzie znajdują się współcześnie cenne amonity, ale też o odkryciach XIX-wiecznych paleontologów niemieckich, ochronie bioróżnorodności w kopalniach odkrywkowych, geoturystyce związanej z poszukiwaniami amonitów i lazurów w wodach zalanych kamieniołomów, służących celom rekreacji, sportu i turystyki”. (s. 26)

Z obowiązku recenzenta należy zwrócić uwagę na pewne, dodajmy bardzo drobne mankamenty, na które napotyka czytelnik, a które nie mają znaczenia dla pozytywnej oceny

całej rozprawy. Nie do końca jest jasny fragment, w którym wspomniano o wystawie zorganizowanej przez Muzeum Śląska Opolskiego. Autorka pisze: „Treść wystawy kustosz dr Bogny Szafraniec, mimo błędów merytorycznych i nieścisłości, stanowi jednak pierwszą regionalną próbę ukazania rangi tego przemysłu, jaką podjęła nareszcie publiczna instytucja kultury, będąca jednostką finansowaną przez Opolski Urząd Marszałkowski” (s. 13). Z kolei w przypisie nr 23 do tego zdania napisano: „Koncepcja wystawy: mgr Iwona Solisz, dyr. Muzeum Śląska Opolskiego; w latach 2008-2017 Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków”. Zastanawiające jest też stwierdzenie Autorki gdy na stronie 14 pisze: „W tymże 2017 r. na rynku wydawniczym ukazała się książka prof. Anny Pobóg-Lenartowicz pt. *Od opola do Opola. Popularna historia miasta*, a w niej tytuł *Szare złoto*”. Jednocześnie do tego zdania pojawia się przypis nr 32, w którym stwierdza: „Pierwsza określenia *Szare złoto* użyła Krystyna Piecuch, była miejska konserwator zabytków Opola, jako skojarzenia z szarą barwą cementu; zob. K. Piecuch, *Szare złoto*, „Renowacja i Zabytki”, 2020 r.”. Pojawia się pytanie kto pierwszy użył tego określenia jeśli w przypadku Krystyny Piecuch pojawia się późniejsza data. Co jednak ciekawe, na s. 18 Autorka ponownie odwołuje się do artykułu K. Piecuch, ale tym razem pada data publikacji to 2010 r. (nawisem mówiąc na s. 14 tytuł czasopisma to „**Renowacja i Zabytki**”, a na s. 18 „**Renowacje i zabytki**”).

Na s. 14 Autorka przytacza artykuł Moniki Ewy Adamskiej pt. *Historyczne cementownie Opola industrialnym dziedzictwem miasta*, która jak pisze opublikowana została w 2017 r. Ale w przypisie do tej pozycji podaje rok 2016. W bibliografii na s. 251, brak jest daty przy pozycji Müller P., *Biały Szlak Opola – Muzeum Przemysłu Cementowego ze ścieżką dydaktyczną na trasie Opolskich Zabytków Techniki*, praca przygotowana na Politechnice Śląskiej pod kierunkiem dr inż. arch. Małgorzaty Balcer-Zgrai.

Jak zapewne Autorka wie, w przypadku korzystania z materiałów internetowych podajemy datę dostępu do nich. Jest to istotne, gdyż niejednokrotnie materiały te później się nie pojawiają pod wskazanym adresem. W większości przypadków Autorka podaje datę dostępu, ale nie we wszystkich. Z pewnością też można skrócić niektóre cytaty, bez jakiegokolwiek uszczerbku dla pracy.

* * *

W podsumowaniu należy stwierdzić, że opiniowana dysertacja w pełni spełnia warunki określone w stosownych artykułach ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*. Szacunek wzbudza rozległość kwerendy i szczegółowa, niezwykle rzetelna analiza jakże trudnych i zagmatwanych problemów odnoszących się do funkcjonowania przemysłu wapienniczego i cementowego na Śląsku Opolskim w okresie jego przynależności do państwa niemieckiego, a

po II wojnie światowej do Polski. w całkiem odmiennych uwarunkowaniach politycznych i ekonomiczno-społecznych. W dużej mierze dysertacja ma pionierski charakter i stanowi istotny wkład do badań nad dziejami przemysłu materiałów budowlanych w badanym okresie czasie. Jeszcze raz należy pochwalić zarówno inspirację jak i realizację recenzowanego opracowania. Dla recenzenta nie ulega też wątpliwości, że dysertacja wpisuje się w serię ważnych zdarzeń badawczych odnoszących się do historii gospodarczej Polski i Niemiec. Dlatego też wnoszę o dopuszczenie Pana mgr. Teresy Kutyby do dalszych etapów przewidzianych w przewodzie doktorskim. Pracę należy możliwie szybko opublikować drukiem, dzięki czemu stanie się dostępna nie tylko dla grona badaczy zainteresowanych tą tematyką, ale także dla samorządowców i mieszkańców Opolszczyzny. Być może będzie to asumpt do podjęcia konkretnych działań postulowanych przez Panią Kutybę.

Kraków, 5 sierpnia 2025 r.